

DİLDE ANLAM VE KARİNE İLİŞKİSİ

İlyas Karşlı | Ahmet Kaplan

RTEÜ İlahiyat Fakültesi | RTEÜ İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr., Arap Dili ve Belagati | Arş.Gör., Arap Dili ve Belagati

Öz: Anlam, diğer alanlarda olduğu gibi dilbilimde de çok önemli bir kavramdır. Anlamla birlikte anlama eyleminin de mahiyetini belirleyen dil-içi ve dil-dışı öğeler araç olmaları itibarıyla karine hükmündedir. Anlamı belirlediği ölçüde önem kazanan ve işlevi azaldığı ölçüde ihmal edilebilir olan, anlamın ve anlama eyleminin selameti için araçsallaştırılan her şey karine olabilir. Bu çalışmamızda anlam ve karine arasındaki irtibatı irdelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelime: Anlam, Anlamak, Karine, İşlev, Ruhsat.

The Relation Between Kareena (Evidence) and Meaning

Abstract: Meaning is of great importance in linguistics as it is in different fields. The linguistic and non-linguistics elements that determine the conception of meaning, and understanding at the same time, can be considered evidential on the grounds that they are mediums. Anything that becomes important or negligible due to its function in creating the meaning, and plays role for safety of meaning, can be evidence. In this paper, we will study the relation between evidence and meaning.

Keywords: Meaning, Understanding, Evidence, Function, Permission.

العلاقة بين القرينة والمعنى

ملخص: المعنى من مصطلحات ذات أهمية كبيرة في اللسانيات كما هو في مجالات أخرى. يمكننا اعتبار العناصر اللغوية وغير اللغوية التي تؤثر في تشكل المعنى قرائن على أنها أوساط ولأهداف. كل شيء زادت أو نقصت أهميته وفق وظيفته في إبراز المعنى يمكن توظيفه قرينة في اللغة. سندرس في هذا البحث العلاقة بين القرينة وبين المعنى. كلمات مفتاحية: المعنى، الفهم، القرينة، الوظيفة، الرخصة.

Giriş

Anlam sadece dilin konusu olmayıp başta Mantık, Fıkıh Usûlü ve Felsefe olmak üzere diğer sahalarda da anlamın ne olduğu çokça tartışılmıştır. İnsan zihninin tümelleştiren, tikelleştiren, birleştiren, çözümleyen, hatırlayan, canlandıran ve canlı tutan yetisinin ürünü olan anlam ya iki öge arasında inşa edilen bir bağlantı ya da bağlantıların merkezindeki ögedir. Bu

bağlantının külli veya cüzî olması zorunlu değildir. Zira anlam, anlama eyleminin özneliği ve özgüllüğünde şekillenir. Bundan dolayı bir sözün anlamlı olması, sözün "anlam"ı olması şeklinde değil, bu deymi anlayabilmemiz şeklinde tanımlamak gerekir.¹ Yani sözcüğü anlamamızı mümkün kılan sözcüğün bizzat kendisi değil, bize sözcük hakkında bilgi sunan teorik, gözlemsel veya deneysel edimler ve bunun sonucunda elde edilen verinin sözcükle eşleştirilmesini sağlayan ve onu pekiştiren toplumsal kullanımdır.

Kullanıcının bir lafzı veya dilsel yapıyı belli bir anlam için kullanması, onun kastettiği anlam için en uygun olanı seçmesidir. Bundan dolayı ifade etmede iradeyle açıklayabileceğimiz seçme eylemi vardır. Diğer yandan anlayan (anlamlandıran) kişi de sözün sahibi tarafından seçilen lafız ve yapılara, tedavülde bulunan anlamlardan birini seçmek durumunda kalır. Böylelikle seçme eylemi hem anlamda ve hem anlama eyleminde belirleyici olur. Bu seçim bir dili yeni öğrenen birinin sözlüğü açarak seçmesi şeklinde gerçekleşebileceği gibi; on parmak yazan birinin düşünmeden bir tuşu seçmesi gibi, o dili iyi bilen birinin düşünmeden seçmesi şeklinde de olabilir. Fakat anlamlar, sanıldığı gibi insanın zihninde taşıdığı, istediği zaman terk edebileceği veya yerine bir başkasını koyabileceği enstrümanlar değildir.² Çünkü kişi anlamlar olmadan seçme işini de yapamaz.

1.2 Anlam, Anlamak ve Karine

Anlamı belirleyen seçim iken, seçimi belirleyen karinedir. Ne kadar fazla ve güçlü karine varsa seçimin o kadar isabetli olacağı söylenebilir. Duyularla doğrudan algılanamayana işaret eden, varlığıyla başka bir varlığa şahitlik eden karine, dil dışında da kullanılan ve özellikle göstergebilim için önemli olan bir

¹ Teo Grünberg, *Anlam, Belirsizlik ve Çokanlamlılık*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1999, s. 40.

² Erol Göka, Abdullah Topçuoğlu, Yasin Aktay, *Önce Söz Vardı, Yorumsamacılık Üzerine Bir Deneme*, Ankara: Vadi Yayınları, 1999, s. 26.

kavramdır. Kelimenin sürekli bir anlamla irtibatlandırılmasından ortaya çıkan birbirini çağrıştırma ve gerektirme potansiyeli karinenin işlevselliğinin ürünüdür.

Varlığın ancak dil ile anlaşılabilir ve nakledilebilir olması ve bunun doğurduğu anlamın konumlanacağı kelimelerden daha kullanışlı saha bulamaması dili ve kelimeleri vazgeçilmez kılmaktadır. Dil ve kelimeler bu işlevi ifa ederken amaç olmadıklarından, bu işlevi yerine getirebilecek başka araçlar var olduğunda terk edilebilen veya ihmal edilebilen karine hükmündedirler.

Dilin gayesi niyetlenen bir mefhumu dışa vurmak olsa da bu niyetin dilden başka daha kolay, etkin ve pratik yolu olmadığı için ancak dilde biçim bulan öğelere aktarılarak öznenin dünyasından dışarıya çıkar. Modern dilbilimde anlamı öngören şey biçimdir; buna göre cümleleri anlamadan önce biçimi bilinmelidir.³ Biçim de dilsel karinelere başka bir şey değildir.

Dil, ses, harf, sözcük gibi salt dilsel öğelerin toplamından ibaret görünse de dilsel olay sadece dilsel öğelerden oluşan homojen bir bütün değildir. Dilsel öğelerin yanı sıra olgusal öğelerin ve algısal süreçlerin müdahil olduğu bir sistemden oluşur. Bu da dili kendi içine kapalı, salt dilsel öğelerin çözümlemesiyle sonuç elde edilen bir yapı olarak ele alınmasını engeller. Anlamın kayganlığı, elde edilemezliği ve belirsizliği belki de dilin dışa açık bir sistem olmasında aranmalıdır. Dilin bu yapısı aynı zamanda dilsel kullanıma öznellik, dinamiklik veren yönüdür.

Söz inşa etmek, bireyin merkezde olduğu (kişi bazlı /egosentrik) bir düzlemde, nesnel anlamların ve öznel değerlerin bir araya gelişini temsil eden tikel bir durum olup, her zaman varlığa karşı bir tutum sergilemeyi içerir. Sözün kendisi de var olan veya varsayılan bir şeyden bahseder. Dilde, hem varlığın hem de algının müdahil olması psişik ve olgusal durumların iç

³ Özcan Başkan, *Lengüistik Metodu*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1967, s. 115.

içe oluşunu temsil eder.

Farklı öğelerin ve farklı nitelikte anlamların bir araya gelmesiyle oluşan dilsel olayda karine iki türlü işlev görür. Bunlardan biri anlamın varlığına işaret etmek, diğeri de belli bir anlamı diğeri anlamlardan ayırt etmek. Farklı anlamlardan birini tercih etmeye sevk edecek karinenin bulunmaması anlam belirsizliğine sebep olur. Dolayısıyla, karine, anlamı kastedilene has kılıp başka yere kaymasını engelleyen lafzi veya manevi gönderimdir⁴ şeklinde anlaşılabilir.

Dili karineler bütünü kabul etmek mümkündür. Harfler, kelimeler, işaretler ve sesler belli bir anlamın yerini tutması için belli bir düzen içinde kullanılır ve bunların her biri başka bir şeyin varlığına işaret etmeleri bakımından araçtırlar. Karineler aracılığıyla bir cümlenin anlamı farklı anlamlara ihtimal vermeyecek şekilde sadece kastedilen anlamı ifade ediyorsa cümlede ana gaye hâsıl olmuştur. Anlam ihtimallerinin olmadığı bir cümlede daha fazla karineye ihtiyaç yoktur.⁵ Bundan dolayı belirsizliğe sebep olmayacak derecede karinelerin ihmal edilmesine veya dil kurallarında esnemelere müsaade edilir.⁶

Metinde kasıt, çokanlamlılık sebebiyle belirsiz hale gelecekse karine aracılığıyla bunun önüne geçilir, aksi halde dil asli işlevini yerine getirmemiş olur. Birden fazla anlam ihtimali olan bir sözde, sözü söyleyen maksadına işaret edecek bir karine koymak zorundadır, çünkü dil beyan ve anlam için vaz edilmiştir.⁷

Dil, işlevini, dizimsel (sentatik), anlamsal (semantik) ve

⁴ Muhammed Semîr Necîb el-Lebedî, *Mu'cemu'l-Mustalahât en-Nahviyye ve's-Sarfiyye*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985, s. 186.

⁵ Temmâm Hassân, "el-Karâinü'l-Lafziyye ve Ittiraḥu'l-'Amil ve'l-İ'râbeyn et-Takdirî ve'l-Mahallî", *el-Lisânü'l-'Arabî*, c. XI/sy. I, Rabat: Mektebetü't-Tensik li't-Ta'rib fi'l-Vatani'l-'Arabî, 1973, s. 53.

⁶ Temmâm Hassân, *el-Karâinü'l-Lafziyye*, c. XI/ sy. I, s. 53.

⁷ Ebü'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd b. 'Abdilekber b. 'Umeyr el-Müberred, *Mâ İttefeka Lafzuhü ve İhtelefe Ma'nâh mine'l-Kur'âni'l-Mecîd*, thk. 'Abdulazîz el-Meymenî Rackûtî, el-Kâhire: el-Matbaatü's-Selefiyye, 1931, s. 8.

edimsel (pragmatik) ilişkiler inşa eden göstergebilimsel öğeler aracılığıyla yerine getirir. Dilde lafız-anlam gerilimi esasta dilsel öğelerin kendisinin amaç değil, araç olmasından kaynaklanır ve kendisine yüklenen araçsallık görevini gönderimde bulunarak yerine getirmeye çalışır. Gönderimde bulunma işinde bizi dile mahkûm eden, bizzat nesnelere kullanarak iletişim kurmamızın imkânsızlığıdır. Bu araçsallaştırma sadece bununla sınırlı değildir; zira dilsel olay sadece nesnelere kendisine gönderimde bulunmaz, bunun yanı sıra nesnelere arasındaki ilişkilere veya salt dilsel anlamlara da gönderimde bulunabilir. "Yanında, altında, daha büyük, daha iyi, gibi, sanki, aslında, ki, mı, ya!, ve..." gibi sözcükler bu ilişkilere aittir ve bunların nesnelere yoktur. Dil gerçek nesnelere, bu nesnelere birbiriyle ilişkisinin ve bunun ötesinde farazi varlıkların da inşa edilebileceği bir saha olmasıyla aklın, düşüncenin ve hayalin önünü açmakta ve sınırı olmayan bir imkân sahasını kullanıcısının hizmetine sunmaktadır.

Bu devasa sahada her türlü gerçek veya sanal nesne ve ilişki dilde varlık olarak karşı tarafa nakledilebilmektedir. Fakat dilde varlığın en büyük dezavantajı, öznellik kimliğine bürünmüş olmasıdır. Öznellik bazı durumlarda farklı ihtimalleri, belirsizliği doğurabilmektedir. Bundan ötürü dil, karine koymak suretiyle düşünülmesini istemediği şeyleri devre dışı bırakarak anlamı teke indirmeyi hedefler. Bundan ötürü, dilde bir olguyu ispat etmek aynı haysiyetten ve aynı olgu hakkında üretilebilecek bütün farklı ihtimalleri nefyetmektir. "Burada bir kalem var." demek, kalemin varlığına doğrudan gönderimde bulunurken, dolaylı olarak aynı kalemin olmayışının yanlışlığına da işaret eder. Bu durum dilin kurgusal varlıklara da işaret edebiliyor olması bakımından önemlidir. Bu durum dilsel varlığın inkâr edilmesini haklı kılmaktadır. Bunun en güçlü gerekçesi "yalan"ın varlığıdır. Hâlbuki olgusal âlemde, bir masanın üstünde duran bir kalemi kimse inkâr etmeye kalkmaz.

Dildeki olumsuzluğun⁸ en iyi örneğini "veya" bağlacında görürüz. "Veya" en uygun kullanım zeminini dilde bulur ve dilsel zeminde oldukça işlevseldir. "Veya"nın bireyin psikolojisindeki yansımaları tereddüt olurken olgusal zeminde karşılığı yoktur. Bir noktada iki veya üç farklı tabelânın aynı kasabayı gösteriyor olması olgusal gerçekliğin ihtimallerine, yani aynı olan birçok kasabayı değil bu gerçekliğe varmanın yollarının çokluğuna işaret edebilir ve böyle bir durumda tabelâlar eşanlamlı sözcükler gibidirler. İşte bir ortamda öndekiler ve arkadakiler dediği zaman "ortadakiler" mefhumu olgusal zeminde tek olmakla birlikte dildeki durumları bakış açısına bağlı bir "veya"lık durumudur.

Bu durum, karinenin dil varlık ilişkisinde oynadığı rolün birebir ve kesin olmadığına işaret eder. Bununla birlikte insanın elinde dil kadar işlevsel, ekonomik ve pratik başka bir iletişim aracı bulunmadığından dili kullanmak durumundadır.

Dil sıçramalar içerir; bu sıçramalar önce zihnin dış âlemle olan ilişkisinden ortaya çıkan düşüncede başlar, sonra bu düşünce belli bir dil içerisinde sese veya yazıya dönüşür, ardından başka biri bu sesi veya sembolleri kastedildikleri anlamların ne olabileceği yönünde yorumlar. Metnin anlaşılmasında metinden manaya yaşanan sıçrama anlamın anlaşılmasında en zor olandır.⁹

Bu silsile takip edilirken kullanılan sesler veya işaretler, dilin ana maddesini oluşturur. Bu ses ve işaretlerin farklı toplumlarda farklı şekillerde tezahür etmesi dilsel farklılıkları oluşturur. Dilsel öğelerdeki farklılıklara rağmen tercüme mümkün kılan şey insan iradesine taalluk edebilecek anlamların aynı veya yakın olmasıdır. Bu da lafızların kendinden menkul bir

⁸ Olumsuzluk, Arapça إمكانيّة, İngilizce contingency kavramlarının karşılığı olarak, olması ya da olmaması düşünülebilen şeyin durumunu ifade eder. Bkz. Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi, Kavramlar ve Akımlar*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2012, IV, s. 329.

⁹ Temmâm Hassân, *el-Lüğaü'l-'Arabiyye Ma'nâhâ ve Mebnâhâ*, Fas: Dâru's-Sekâfe, 1994, s. 191.

değerine değil, işlevselliğinden kaynaklanan önemine işaret eder.

Dilin ana gayesi olan anlamı veya etkiyi karşı tarafa ulaştırma işlemi, ilk bakışta farkına varmayacağımız çeşitli işbirliklerini içerir. Bir yandan dilin hareketleri, sesler, harfler, dilbilgisel ve anlambilimsel kuralları; diğer yandan yazım kuralları, şekilbilimsel (morfolojik) kurallar hep birlikte anlamın işaretçisi olurlar. Bu farklı unsurlar kullanıcısının kullanımına açıktır ve bu öğelerin her biri karine hükmündedir.

Dilde anlamın ortaya çıkışında iki temel aşama vardır; birincisi yazılı ve sözlü karinelere kelimeyi tespit etme aşaması, ikincisi de kelimedenden medlülüne yani anlamına geçme aşamasıdır. Birinci süreç somut ikincisi soyuttur, ikinci aşama en zor olandır çünkü bu süreç tamamen bilişeldir ve zihinde gerçekleşir.¹⁰

Bütün karineler anlam belirsizliğini engellemek ve anlamı açıklanmakla görevlidir ve karineler herhangi bir anlama delâlet etmek üzere tek başına kullanılmaz; karineler dilbilgisel bir anlama delâlet edip o anlamı üretmek üzere birliktelik içinde bir araya gelirler. Bu üretim sayılı öğelerin toplanmasıyla oluşan bütünün (sayısal) toplamı gibi değildir; bu üretim farklı öğelerin birleşiminden ortaya çıkan kimsayal bir bileşim gibidir. Yani dilsel öğeler analiz edileceği zaman karine olarak isimlendirilmesi mümkün iken dilsel kullanımda böyle bir durum söz konusu değildir. Dilsel kullanım “anlamın netliği” olarak isimlendirdiği büyük karineyi göz önünde tutarken dilciler aynı olguya “anlam belirsizliğinden sakınma/iltibastan emin olma” olarak isimlendirir ve bu karine birbirine benzemeyen ikincil karinelere kıyasla, farklı öğelerden oluşan kimyasal tepkimenin sonucunda ortaya çıkan ürüne benzer.¹¹

Aşağıdaki örneği ele aldığımızda karinelerin parçalar

¹⁰ Bekir Abdullah Hurşid, *Emnü'l-Lebs fi'n-Nahvi'l-'Arabî*, Dirâse fi'l-Karâin, (Basılmamış Doktora Tezi), Musul Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Irak, 2006, s. 108.

¹¹ Temmâm Hassân, *el-'Arabiyye Ma'nâhâ ve Mebnâhâ*, s. 232.

halindeyken bir araya gelip büyük gayeyi (anlamı) nasıl inşa ettiklerini görürüz.

رَأَى أَحْمَدُ عُمَرَ¹² "Ahmet Ömer'i gördü."

Cümleye ilk bakışta ilk dikkatimizi çeken رَأَى'nin فَعَلَ kalıbında gelmesi ve bunun biçimsel açıdan Arap dilinde denk geldiği vezinler bu kelimenin mazi fiil oluşuna delâlet eder. Bu da kelimenin "fiil" kategorisine girdiğine işaret eder. Bundan dolayı deriz ki; رَأَى mazi fiildir. Malum, tekil ve gaip kipindedir.

أَفْعَل'e baktığımızda şunlar dikkatimizi çeker: Özel isimdir, فُعْلٌ veznindedir, merfudur, fiile isnad edilmiştir, fiilden sonra gelmiştir, fiilin malum kipinde olmasının sebebidir. Bu karinelere baktığımız zaman أَحْمَد'in fail olduğunu anlarız.

Ardından عُمَرَ'a bakarız ve şunları görürüz: İsimdir, mansubdur, fiile arasında müteaddilik bağı vardır, fiil ve failden sonra gelmiştir. Bu karineleri anlambilimsel karinelerle birlikte değerlendirdiğimizde عُمَرَ'in mefulü bih olduğu sonucuna varırız.

Bunların yanında yazar ile okuyucunun üzerinde uzlaşacağı, yazarın zaid görebileceği ancak okuyucu açısından anlamın belirleyicisi olabilecek öğeler vardır. Bunlar yazar açısından gereksiz iken, okuyucu açısından kaçınılmaz öğeler olabilir.¹³ Bunun objektif bir kıstasını ortaya koymak zor gözükmektedir. Çünkü hiçbir yazar, bir sözü inşa ederken hangi okura ulaşacağını ve okurun ne tür anlama problemleriyle karşılaşacağını önceden kestiremez. O ancak, ürettiği metni başkalarına okutmak suretiyle eserinin dilbilgisel, anlambilimsel ve edimbilimsel yeterliliğini pekiştirebilir.

Dil insanı her yönüyle kuşatan anlama, yorumlama, düşünme ve yerine göre kıyaslama aracıdır. İnsanın sadece duygusal yönüne hitap etmediği gibi, insanın rasyonel veçhesine

¹² Temmâm Hassân, *el-'Arabiyye Ma'nâhâ ve Mebnâhâ*, s. 181-182.

¹³ Kemâl ez-Zeytûnî, *Bahs fi't-Te'vîli'd-Dilâli ve't-Tedâvülî li Nahvi'l-'Arabiyyeti ve Mu'cemihâ*, el-Ürdün: 'Âlemu'l-Kütubi'l-Hadîs li'n-Neşr ve't-Tevzi', 2013, s. 148.

hitap etmekle de sınırlı değildir. Bireyin bütün algı alanlarını kuşatan bu zihinsel işlemlerin birleşiminde farklı karineler bulunur. Bu niteliğinden dolayı dil, göstergebilimin alt birimi kabul edilir ve anlama, çözümlene, inceleme faaliyetlerinin olduğu her yerde anlamın varlığından bahsedebiliriz. Bu karineler farklı şekilde tasnif edilebilmekle birlikte biz burada aşağıdaki tasnifi tercih ettik:¹⁴

1- Lafzi Karine: Lafız başlı başına anlamın işaretçisiyken bazen bir lafız başka bir lafzın veya cümlenin anlamını belirlemede belirleyici olabilmektedir. Bu karine kendi içerisinde irab, sıralama, vezin, taksim, bağ, edât, eşdizim gibi farklı karinelere ayrılabilir.

15 نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهًا وَاحِدًا "Senin ilahına ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilahı olan tek bir ilâha ibadet ederiz..." ayetinde إِلَهًا وَاحِدًا kısmı lafzi karinedir. Zira senin, atalarının, İbrahim, İsmail, İshak isimleri sayılınca ilahların da çoğalabileceği vehmini kaldırmak üzere gelmiştir.

2- Akli Karine: Okur bir ifadeyi anlamaya çalışırken temelde dilin kurallarını esas alarak anlamaya çalışır. Bu kuralları da akıl ve mantık çerçevesinde düşündüğü için anlama sürecinde aklın ve mantığın rolü çok büyüktür. Meselâ, أَكَلُ الْكُمُتْرِى موسى ifadesini gördüğümüzde irab karinesi olmamakla birlikte cümlenin anlamında bir karışma olmaz, çünkü "Armut Musayı yedi." denilemeyeceği için aklın hükmü gereği "Musa armudu yedi." şeklinde seçim yaparız (anlam veririz). Yine بَنَ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ 16 "Hayır, gece ve gündüz kurduğunuz tuzaklardır..." ayetinde مَكْرُ gece ve gündüze izafe edilmiştir. Yani literal anlamda gecenin ve gündüzün kurduğu tuzak şeklinde anlaşılmalıydı. Fakat akıl ve mantık bunun imkânsızlığına hükmettiğinden lafzi anlamdan yoruma geçeriz. Bu da aklın ve mantığın dili anlamada ne denli

¹⁴ Bkz. Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâi, *el-Cümletü'l-'Arabiyye ve'l-Ma'nâ*, el-Ürdün: Dâru'l-Fikr, 2009, ss. 53-61.

¹⁵ Bakara 2/133.

¹⁶ Sebe 34/33.

önemli rol oynadığına işaret eder. Bununla birlikte, dildeki her şeyin mantık çerçevesinde oluştuğu ve işlediği anlaşılmalıdır, zira dilde mantığın doğru görmeyeceği fakat dil içerisinde doğru kabul edilen pek çok kullanım vardır. Örneğin, جَاءَ عُمَرُ "Ömer geldi." cümlesi hem dil hem de mantık açısından doğrudur. Fakat مَاتَ عُمَرُ "Ömer öldü." cümlesi dil açısından doğru olmakla birlikte mantık açısından doğru değildir, çünkü Ömer özne ise ve "ölmek" fiilini kendisini yaptıysa bu fiil "intihar etti" olmalıydı. Çünkü ölme işini yapan kendisi değildir, kendisi nesne durumundadır. Ancak bu kullanım toplumda dilsel seviyesinde kabul gördüğü için, her ne kadar mantık tarafından doğrulanmasa da, dil kullanıcıları tarafından "doğru" kabul edilir.

3- Manevi Karine: Manevi karine sözün içinde dolaylı olarak bulunan karinedir. Meselâ; فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفَّ¹⁷ "Onlara öf deme!" ifadesi aslında "öf deme"nin ötesindeki hakaret, dövme vb. durumları dolaylı olarak yasak dairesine sokmaktadır.

4- Hal Karinesi: Hal, gerek fiziksel gerekse zihinsel olarak dilsel olayı kuşatan durumdur. Ukalalık yaptığını düşündüğümüz birine "Sen çok bilirsin!" söylememizle, bilgisine güvenip saygı duyduğumuz birine "Sen çok bilirsin." arasındaki fark tamamen hal karinesine bağlı olarak ortaya çıkar.

5- Bağlam ve Makam Karinesi: Bağlam sözün teselsülü iken makam sözün icra edildiği ortamdır. Bir kitap, makale veya söylem orda geçen bir cümlenin bağlamını oluştururken; resmi bir ortam, kutlama, açılış, otobüste giden yolcunun durumu o ortamlarda geçen diyaloglar açısından makamı oluşturur.

إِنِّي أَعْظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ¹⁸ "Ben sana cahillerden olmamanı öğütlerim." ayetinde her ne kadar literal anlam "Ben sana cahillerden olmanı öğütlerim" olsa da metnin bağlamından bunun kastedilmediğini anlarız.

¹⁷ İsra 17/23.

¹⁸ Hud 11/46.

6- Tonlama Karinesi: Tonlama sözlü ifadede hal karinesi gibi zıt anlamlara varacak farklı anlamların ayırt edilmesinde rol oynar. "Sen öğrencisin." sözüyle, tonlama karinesi sayesinde bir kişiyi övebilir, yerebilir veya soru sorabiliriz. Tonlama ilk kelimedede olursa yergi, ikincisinde olursa övgü; tonlamayı ikinci kelimedede yapmakla birlikte vurguyu düşürerek soru haline getirebiliriz.

7- Bilgi Karinesi: Bir konuda sahip olunan bilgi, o konu hakkında söylenen sözün maksadının tespitinde önemli rol oynayacaktır. Meselâ, لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً¹⁹ "Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin." ayetinde ilk bakıldığında faizin kat kat arttırılmış olmadığı zaman yenmesi mümkün olduğu anlaşılabilir. Fakat faizin her türlüşününün yasak olduğu bilindiği zaman burada belli bir durumda, yani kat kat arttırılmış olarak yiyenlere doğrudan bir yasak olduğunu anlarız.

8- Vakf ve İbtidâ: Yazılı bir metinde nerede durulup nereden başlanacağı sözün anlamında köklü değişiklikler meydana getirir. Örneğin, وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا²⁰ "Onların (inkârcuların) sözleri seni üzmesin. Çünkü bütün güç Allah'ındır." Ayetinde, eğer قَوْلُهُمْ üzerinde değil de ayetinde sonda durulsaydı, bu durumda anlam: "Onların, bütün güç Allah'ındır sözü, seni üzmesin." olurdu ki bu anlam kastedilen anlamla çelişir.

9- Genel Kullanım Karinesi: Bu karine aslında bir toplumda var olan belli kullanımların bilinmesi demektir. Bu da o toplum içerisinde durmakla veya o toplumun özel kullanımlarını bilmekle mümkündür. Fakat bu tür kullanımlar yöreden yöreye değişebildiği gibi, zamanın geçmesiyle de değiştiği için genel kullanım karineleri ya o zaman diliminde o toplumda bulunmayı ya da o dilin eşzamanlı incelemesini gerektirir. Meselâ, لِلْيَدَيْنِ وَالْفَمِّ ifadesi literal anlamda "iki el ve ağız için" anlamına gelirken, bununla kastedilen anlam "Allah onu perişan etsin." demektir.²¹

¹⁹ Ali İmran 3/130.

²⁰ Yunus 10/65.

²¹ İbn Manzûr, Lisanü'l-'Arab, XIII, فوه maddesi, s. 528.

Buna benzer bir diğere ifade, فَأَهَا لِفَيْك "Onun ağzına senin ağzına..." ifadesi "Allah belanı versin" anlamında kullanılır.²² Bu ifadelerden kastedileni anlamak genel kullanım karinesini bilmekle mümkündür.

10- Hissi Karine: Hissi karine, parmak, ağız, göz, kaş gibi uzuvlarla ortaya konan karinedir. Bir ortamda jest ve mimik kullanmaksızın "Bu bununla konuştu" dediğimiz zaman kim kiminle konuştuğu belli olmaz. Fakat aynı söz işaretler kullanılara söylenirse maksat belli olur.

Bu karineler farklı şartlar ve alanlara göre azaltılabilir veya çoğaltılabilir. Dil, büyük gayesi olan anlamı tebliğ etmek için her türlü vesileyi kullanır ve yerine göre onu kanun olarak kullanıcıya dikte edebilir.

1.3. Karine ve Ruhsat

Karine anlama tabidir, anlam da karineye; anlamın gerektirdiği kadar karineye yer verilir ve anlamın anlaşılabilirliği ölçüsünde karineye olan ihtiyaç azalır. Karinenin ortaya çıkışı veya bir karinenin yerine başka bir karine ikame etme işlemi "anlamın güvenliği" ile ilgilidir. Bundan dolayı "anlamın güvenliği" sağlandığı durumlarda dilbilgisel kurala bağlı kalınmayabilir, çünkü dilbilgisel kurallar da anlama tabidir. O halde, anlam karışmasının söz konusu olmadığı durumlarda sözün teşekkülü kurallara uygun gerçekleşmeyebilir, işte buna ruhsat denir.²³ Bir sözün "yanlış", "zayıf" vb. sıfatlarla nitelenmesi de bu çerçevede anlaşılmalıdır. Yani anlam, özellikle ilk bağlamında net değilse, kastı muhataba ulaştırmıyorsa sözün terkiibinde zayıflıktan veya yanlışlıktan bahsedilebilir. Anlam karışması ihtimali olan yerde ruhsat olamaz, orada var olan ruhsat dil hatası olur.²⁴ Çünkü karinenin işlevi anlamı ortaya

²² İbn Manzûr, *Lisan'ul-'Arab*, XIII, فوه maddesi, s. 530.

²³ Temmâm Hassân, *el-Beyân fî Revai'î'l-Kur'ân, Dirâse Lüğaviyye ve Uslûbiyye li'n-Nassi'l-Kur'ânî*, el-Kâhire: 'Aleml-Kütüb, 1993, s. 9.

²⁴ Temmâm Hassân, *el-Beyan fî Revai'î'l-Kur'ân*, I, s. 9; Temmâm Hassân, *el-'Arabiyye Ma'nâhâ ve Mebnâhâ*, s. 233.

çıkartmak iken; karineyi ortadan kaldırmak olan ruhsat, karine olmaksızın kastın anlaşılacağına işaret eder.

Pek çok karine anlamı ibraz etmek üzere farklı şekillerde işbirliği yaparlar. Bu işbirliği anlamın açık ve net olduğu yerlerde karinelere birini gereksiz kılabilir.²⁵ Bilinen, uzlaşılan kuralların dışına çıkma olarak bilinen sapmanın ancak iltibastan emin olduğu zaman mümkün olması,²⁶ bu çerçevede değerlendirilir. Buralarda anlamı ayakta tutacak başka karineler devreye girer ve sapmanın doğurduğu karine boşluğunu doldururlar. Bu da bir tür ruhsattır. Bundan dolayı sapmanın olduğu her yerde ruhsat da söz konusudur.

Ruhsatın olduğu yerde, bireyin dili kullanmasıyla ilgili ilişkiler ağı devreye girer. Bu ilişki ağları, dil kullanıcılarını kuşatan ve o koşullarda ruhsatlı dil kullanımını mümkün kılan, karşı tarafın kastı anlamasını sağlayan dilbilgisel, anlambilgisel ve edimbilimsel unsurlardır.

Şimdi, bazı karinelerin nasıl diğer karinelere ihtiyaç bırakmadığını ve bunun sonucunda dilin kullanımında öngörülen kullanımdan sapıldığını ve bunun sonucunda bazı karinelerin diğer bazısına nasıl ihtiyaç bırakmadığına dair birkaç örnek vereceğiz.

İrab, anlamın her türlü şaibeden, bulanıklıktan uzak bir şekilde karşı tarafa ulaştırılmasında rol oynar. Fakat irab dışındaki karineler, iraba ihtiyaç bırakmayacak şekilde anlamı karşı tarafa iletiyorsa irab karinesi ihmal edilebilir. Zira dilde asıl olan karineler ve lafızlar değil anlamdır ve anlam dışında her şey işlevi ölçüsünde zorunludur. Anlamın kendisi ihmal edildiğinde dilsel olay ortadan kalkar.

Her ne kadar bazı Arap Dil alimleri “mebni”yi, “gayr-ı munsarif”i ve “mahalli irab”ı harekeye ihtiyaç olmayan yerler olarak zikretmeseler de biz bu konuları irab karinesinin

²⁵ Temmâm Hassân, *el-Beyan fî Revâi i'l-Kur'ân*, I, s. 9.

²⁶ Hurşid, *Emnü'l-Lebs*, s. 132.

işlevsel olmadığı yerler olarak görmekteyiz. Bu durumlarda anlamı ulaştırmada işlev gören diğer karineler devreye girmektedir. İrabda ruhsat Arapçada hemen her konuda örneği bulunabilecek bir olgudur.²⁷

Aşağıdaki örnekleri²⁸ incelediğimizde Arapçada irabın nasıl görmezden gelinebildiğini görebiliriz.

1- حَرَقَ النَّوْبَ الْمِسْمَارَ -²⁹ "Elbise çiviye deldi.", kastedilen anlam "Çivi elbiseyi deldi."dir. Fakat elbisenin çiviye delemeyeceği bilindiğinden irab kuralları gereği verilecek anlam olan "Elbise çiviye deldi." değil, "Çivi elbiseyi deldi." şeklinde olur. İrab kaideleri gereği elbise fail olup çivi mefûldür ve buna göre doğru anlam "Elbise çiviye deldi."dir. Bununla birlikte, kabul edilen, anlaşılan elbisenin meful çivinin fail olduğu "Çivi elbiseyi deldi." anlamıdır. Burada anlam belirsizliğine izin verecek bir durum olsaydı böyle bir kullanıma müsaade edilmezdi.³⁰

2- جُرُ ضَبَّ خَرِبٍ, bu yapının anlamı "Harab olmuş kertenkele yuvası..."dır. Bu ifadeyi incelediğimizde "haraplık" kertenkelenin sıfatı mı yoksa yuvanın sıfatı mıdır? İrab açısından bakacak olursak, haraplık kertenkelenin sıfatıdır, fakat anlam açısından bakarsak "harab olma"nın yuvaya ait bir sıfat olması gerektiğidir. Çünkü Arap dilbilimcilerine göre خرب (harab olmuş) sıfatı ضَبَّ (kertenkele) için kullanılamayacağından خَرِبٍ kelimesinin harekesi damme veya kesre olması anlamda değişiklik yapmayacaktır. Burada meful anlamı harekesine uymayan bir durum olup, sadece yakınlık (mücâveret) sebebiyle

²⁷ Hurşid, *Emnü'l-Lebs*, s. 123.

²⁸ Temmâm Hassân, *el-'Arabiyye Ma'nâhâ ve Mebnâhâ*, ss. 234-235.

²⁹ Cemaluddin Muhammed b. Abdullah b. Abdullah İbn Malik, *Şerhu't-Teshîl, Teshîlü'l-Fevaid ve Tekmilü'l-Mekasıt*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata – Tarık Fethi es-Seyyid, Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 2001, II, s. 61; Abdurrahman Celâleddin es-Suyûtî, *Hem'u'l-Hevâmi' fi Şerhi Cem'i'l-Cevâmi'*, thk. Ahmed Şemseddin, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998, II, s. 6; Temmâm Hassân, *el-'Arabiyye Ma'nâhâ ve Mebnâhâ*, s. 234.

³⁰ İbn Malik, *Şerhu't-Teshîl*, I, s. 61.

asli olan irab alameti ihmal edildi.³¹

Burada “harap olma”yı kertenkele için mecazi anlamda kullanma ihtimali de mevcuttur. Bunu kastedecek bir yazar herhalde yapacağı ilk şey cümlenin yapısında değişikliğe gitmek veya farklı karinelerle bu anlamı ifade etmeye çalışmaktır veya bağlama göre bir karine ikame etmektir. O halde karine aracılığıyla, bağlama bağlı olarak kelimelere mecazi anlamlar yüklendiğinde lafızların ilişkileri sözlüksel anlamı vermiş gibi kılacağını³² söyleyebiliriz.

3- *إِنَّ هَذَانِ لَسَاجِرَانِ* ³³ "Bunlar (ikisi) kesinlikle sihirbazdır." ifadesinde Temmâm Hassan'a göre yine aynı durum söz konusu olup vezin karinesi, birliktelik karinesi ve rütbe karinesine binaen irab karinesi göz ardı edilmiştir. Bundan dolayı dil kuralları gereği *هَذَيْنِ* olması gereken işaret ismi, isim ve haber arasında ses uyumu olması için *هَذَانِ* olarak gelmiştir.³⁴

4- *إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِقُونَ وَالنَّصَارَى...* ³⁵ "Şüphesiz inananlar (müslümanlar) ile Yahudiler, Sabiiler ve Hristiyanlar..." ayetinde de aynı durum gözlemlenmektedir. Zira atıf hari olan vâv sayesinde edât karinesi vücuda gelmekte ve anlam karışıklığı ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Fakat ayette *وَالصَّابِقُونَ* kelimesi dilbilgisi kuralları gereği mansub olmalıydı. Fakat anlamın karışma durumu söz konusu olmadığından irab karinesi görmezden gelinmiştir.

Bununla birlikte bu durumu farklı anlayan ve bu kullanımı; Allah, Sabiileri farklı tutarak semavi dinlerden olmadığına

³¹ Ebu Bişr Amr b. Osman b. Kanber Sibeveyh, *el-Kitâb*, thk. Abdusselâm Harûn, Beyrut: Dâru'l-Cil, 1966, I, s. 67; Muvaffakuddîn Ebu'l-Beka Ya'îş b. Ali el-Mevsilî, *Şerhu'l-Mufasssal li'z-Zemahşerî*, Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmîyye, 2001, I, s. 211.

³² Temmâm Hassân, *İctihâdât Lüğaviyye*, el-Kâhire: 'Alemu'l-Kütub, 2007, s. 114.

³³ Taha 20/63.

³⁴ Temmâm Hassân, *el-Karâinü'l-Lafziyye*, c. XI/ sy. I, s. 54.

³⁵ Maide 5/69.

işarete bulunmuştur,³⁶ şeklinde yorumlayanlar da olmuştur. Fakat bu bakış açısının önünde cevabı zor bazı sorular vardır. Meselâ, Allah Sabiileri ayırt etmek için böyle lafzi bir kullanıma mı tevessül eder? Zira böyle bir durumu kabul ettiğimiz durumda Kur'an'ı okuyacak insanların çoğu böyle bir çıkarıma asla gitmeyecektir, çünkü bu detaydır ve çıkarımı kolay bir husus olmadığı gibi uzak ihtimalli bir yorumdur. Yine Kur'an için "açık, net" nitelimesinde bulunan Allah böyle önemli bir mesajı gizli, imalı bir şekilde mi sunar?

إن'nin ismine matuf olan الصابون kelimesinin neden merfu bırakıldığı sorusunun cevabını vermek için çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Kur'an'da üç yerde³⁷ هَادُوا وَالَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا şeklinde gelmiş, iki yerde صَابُونُ kelimesi mansub bir yerde de merfu bırakılmıştır. Bunun sebebi olarak bir öncekine tabi olduğu açık olduğundan dolayı (tebeyyet karinesi) irab karinesine ihtiyaç kalmadığı için irab karinesine ihtiyaç kalmadığı söylenebilir.³⁸

Burada dikkat çekilmesi gereken bir nokta var. İki ayette irab karinesine riayet edilmiş, bir yerde edilmemişse bu durum irabın aslında nahivcilerin üzerinde durduğu kadar Arapça dilbilgisinin merkezinde bir konu olmayıp; Kur'an'ın bile irabı, anlamın karışma ihtimali olmadığı durumda terk edilebilen bir karine kabul edildiği tezini desteklemektedir. Zira dilde aslolan ve ana gaye manadır, onun aracı olan lafızlar ve karineler değildir.

5- وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ³⁹

"Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından

³⁶ Temmâm Hassân, *el-Karâinü'l-Lafziyye*, c. XI/ sy. I, s. 55.

³⁷ Bakara 2/62; Maide 5/69; Hac 22/17.

³⁸ Temmâm Hassân, *el-'Arabiyye Ma'nâhâ ve Mebnâhâ*, s. 235.

³⁹ Bakara 2/177.

dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâti veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır." Ayette *وَالْمُؤْمِنُونَ* lafzının *أَمَنَ* ye matuf olduğu görülmektedir. Ancak asıl mesele ondan da sonra gelen *وَالصَّابِرِينَ* ifadesinin nereye atfedileceğidir. Anlaşılan o ki, burada anlam açık olduğundan dolayı irab karinesine ihtiyaç kalmamıştır.⁴⁰ Fakat Kur'ân'ın dilbilgisel yönüyle ilgilenen alimlere baktığımız zaman *وَالصَّابِرِينَ* kelimesinin ya *الْقُرْبَى* ya da övgü ifade etmek üzere takdiri bir fiille nasb edildiğini ifade ederler.⁴¹ Fakat bu alimlerin hiçbiri bu durumu irab ruhsatı görmemiştir.⁴²

لَكِنَّ الرَّاْسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ وَمَا أَنْزَلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ
الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا⁴³

"Fakat onlardan ilimde derinleşmiş olanlar ve mü'minler, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler. O namazı kılanlar, zekâti verenler, Allah'a ve ahiret gününe inananlar var ya, işte onlara büyük bir mükâfat vereceğiz."

Ayet muhaffef *لَكِنَّ* ile başlayınca, *لَكِنَّ*'in ismi olan *الرَّاْسِخُونَ*

⁴⁰ Temmâm Hassân, *el-'Arabiyye Ma'nâhâ ve Mebnâhâ*, s. 235.

⁴¹ Ebu Zekerriya Yahya b. Zeyad b. Abdullah el-Ferra, *Me'ani'l-Kur'ân*, dzn. İbrahim Şemsüddîn, Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 2002, I, s. 78; Ebu Ubeyde Ma'mer el-Müsennâ, *Mecâzu'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî, Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 2002, s. 38; en-Nahhas, *İrabu'l-Kur'ân*, I, s. 107; Ebu Muhammed Mekki b. Ebî Talib, *Müşkilü İrabu'l-Kur'ân*, thk. Hatim Salih ed-Dâmin, İran: Süleymanzade Matbaası, 1816, I, s. 156; Ebu'l-Kasım Carullah Muhammed b. Ömer b. Muhammed ez-Zamahşerî, *el-Keşşâf 'an Hakaiki Gavamizi't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekavil fi Vücûhi't-Te'vil*, tsh. Muhammed Abdusselâm Şahin, Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, I-IV, 2006, I, s. 218; İbnü'l-Enbarî, *el-Beyan fi Garibi İrabu'l-Kur'ân*, thk. Mahmûd Re'fet el-Cemal, İran: Süleymanzade Matbaası, 1816, I, s. 113; Ebu'l-Bekâ Abdullah b. el-Hüseyn el-Ukberî, *et-Tibyan fi İrabu'l-Kur'ân*, el-Kâhire: Şeriketu'l-Kuds, 2008, I, s. 127; Esiruddin Muhammed b. Yûsuf Ebu Hayyan el-Endelûsî, *el-Bahru'l-Muhîtt*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd v.dğr., Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 2010, II, s. 10.

⁴² Gerçi *الصَّابِرِينَ* lafzını *الصَّابِرُونَ* okuyan kâiler de mevcuttur ve bu kıraate göre burada ruhsattan bahsedilemez. Kıraatler için bkz. Ebu Hayyan, *el-Bahru'l-Muhîtt*, II, s. 10.

⁴³ Nisa 4/162.

kelimesi de merfu olunca artık الكن'in amel etmemesi gerekirdi. Çünkü ilk gelen lafız nasbedilmeye daha layıktır. Ancak daha sonra gelen والمؤمنين lafzının mansûb olduğunu görüyoruz. Kur'ân irabıyla ilgilenen âlimlerden bazısı bu durumu klasik irab tahlilleri ve anlam incelikleriyle açıklamaya çalışmışlar,⁴⁴ ancak Ebû Ubeyde'nin (ö. 826/211) bu durumu zorlama irab yorumlamalarına veya anlam inceliklerine tevessül etmeden, "Araplar, söz uzadığı zaman sözü merfûluktan mansûba çevirirler, daha sonra tekrar refe dönerler..."⁴⁵ şeklinde açıklaması bu kullanımın irab karinesine ihtiyaç kalmamasından dolayı⁴⁶ olduğu fikrini güçlendirmektedir.

Sonuç

Anlam ve anlama, nitelik ve nicelik bakımından sınırları kesin olmadığı gibi, kişiye, şartlara ve zamana bağlı olarak değiştiklerinden bağlam içerisinde şekillenen kavramlardır. Bu kavramlarla ilgili gerçekleşebilecek belirsizliği veya aşırı öznelliği engellemek için karinelerin çoğaltılması her zaman daha uygundur. Dili kullananlar lâfzî ve manevî karineler başta olmak üzere dil ötesi öğelerden de istifade ederek kastedilen anlamı veya etkiyi karşı tarafa ulaştırmaya çalışırlar.

Karineler amaç olmamaları itibariyle şekil ve işlev bakımından değişebilmektedir. Bütün dilsel öğeler, anlamı ulaştırmada araç olduğundan, anlamın selametinde karine rolü oynar. Anlamın üretimi ve iletiminde işlev göremeyen her türlü biçimsel (morfolojik) ve dilbilgisel öge ihmal edilebilirdir ve bu ihmal ruhsat olarak karşımıza çıkar.

⁴⁴ en-Nahas, *İrabu'l-Kur'ân*, I, s. 301-302; Mekki b. Ebî Talib, *Müşkilü İrabî'l-Kur'ân*, I, 251; ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf*, I, s. 577; İbnü'l-Enbarî, *el-Beyan fî Garibi İrabî'l-Kur'ân*, I, 239-240; el-Ukberî, *et-Tibyan fî İrabî'l-Kur'ân*, I, s. 351.

⁴⁵ Ebu Ubeyde, *Mecâzu'l-Kur'ân*, s. 24.

⁴⁶ Temmâm Hassân, *el-'Arabiyye Ma'nâhâ ve Mebnâhâ*, s. 235.

Kaynakça

- Başkan, Özcan, *Lengüistik Metodu*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1967.
- Ebu Hayyan, Esiruddîn Muhammed b. Yûsuf el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhît*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd – Ali Muhammed Mu'avvaz – Zekeriyya Abdulmecîd en-Nûti – Ahmed en-Nacûlî el-Cemel, Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, I-IX, 2010.
- Ebu 'Ubeyde Ma'mer el-Müsennâ, *Mecâzu'l-Kur'an*, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 2002.
- el-Ferra, Ebu Zekeriyya Yahya b. Zeyad b. Abdullah, *Me'âni'l-Kur'an*, dzn. İbrahim Şemseddîn, Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, I-III, 2002.
- Göka, Erol, Topçuoğlu, Abdullah, Aktay, Yasin, *Önce Söz Vardı, Yorumsamacılık Üzerine Bir Deneme*, Ankara: Vadi Yayınları, 1999.
- Grünberg, Teo, *Anlam, Belirsizlik ve Çokanlamlılık*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1999.
- Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Ansiklopedisi, Kavramlar ve Akımlar*, İstanbul: Remzi Kitabevi, I-IX, 2012.
- Hurşîd, Bekir Abdullah, *Emnü'l-Lebs fi'n-Nahvi'l-'Arabî, Dirase f'l-Karain*, (Basılmamış Doktora Tezi), Musul Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Irak, 2006, s. 108.
- İbn Malik, Cemaluddîn Muhammed b. Abdullah b. Abdullah, *Şerhu't-Teshîl, Teshîlü'l-Fevaid ve Tekmilü'l-Mekasıt*, thk. Muhammed Abdulkadir 'Ata – Tarık Fethi es-Seyyid, Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, I-III, 2001.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânu'l-'Arab*, Beyrut: Dâru Sâdır, I-XV, 1990.
- İbn Ya'îş, Muvaffakuddîn Ebu'l-Beka Ya'îş b. Ali el-Mevsilî, *Şerhu'l-Mufassal li'z-Zamahşerî*, Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-

- ‘İlmiyye, I-VI, 2001.
- İbnü'l-Enbârî, Ebu Berekât, *el-Beyan fî Garîbi İ‘rabi'l-Kur‘ân*, thk. Mahmûd Re‘fet el-Cemal, İran: Süleymanzade Matbaası, I-II, 1816
- el-Lebedî, Muhammed Semîr Necîb, *Mu‘cemu‘l-Mustalahat en-Nahviyye ve’s-Sarfiyye*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1985.
- Mekki b. Ebî Talib, Ebu Muhammed, *Müşkilü İ‘rabi'l-Kur‘ân*, thk. Hatim Salih ed-Dâmin, İran: Süleymanzade Matbaası, I-II, 1816.
- el-Müberred, Ebu'l-‘Abbas Muhammed b. Yezîd, *Mâ İttefeka Lafzuhu ve İhtelefe Ma'nâh min'l-Kur‘âni'l-Mecîd*, thk. Abdulazîz el-Meymenî Rackûtî, el-Kâhire: el-Mataatü's-Selefiyye, 1931.
- en-Nahas, Ebu Ca‘fer Ahmed b. Muhammed b. İsmail, *İ‘rabu'l-Kur‘ân*, thk. Muhammed Muhammed Tamir – Muhammed Ravzan – Muhammed Abdulmun‘im, el-Kâhire: Dâru'l-Hadîs, I-III, 2007.
- es-Samerrâî, Fâdîl Sâlih, *el-Cümletü'l-‘Arabiyye ve'l-Ma‘nâ*, el-Ürdün: Dâru'l-Fikr, 2009.
- Sîbeveyh, Ebu Bişr Amr b. Osman b. Kanber, *el-Kitâb*, thk. ‘Abdusselâm Harûn, Beyrut: Dâru'l-Cil, I-V, 1966.
- es-Suyûtî, Abdurrahman Celâleddîn, *Hem‘u‘l-Hevâmi‘ fî Şerhi Cem‘i‘l-Cevami‘*, thk. Ahmed Şemseddîn, Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-‘İlmiyye, I-IV, 1998.
- Temmâm Hassân, “el-Karâinü'l-Lafziyye ve Ittirahu'l-‘Amil ve'l-İ‘rabeyn et-Takdirî ve'l-Mahallî”, *el-Lisânü'l-‘Arabî*, c. XI/sy. I, Rabat: Mektebetü't-Tensîk li't-Ta‘rîb fi'l-Vatani'l-‘Arabî, 1973.
- _____, *el-Beyân fî Revai‘i‘l-Kur‘ân*, Dirase Lüğaviyye ve Uslûbiyye li'n-Nassi'l-Kur‘âni, el-Kâhire: ‘Alemu'l-Kütub, 1993.
- _____, *el-Lüğai‘l-‘Arabiyye Ma‘nâhâ ve Mebnâhâ*, Fas: Dâru's-Sekâfe, 1994.

el-Ukberî, Ebu'l-Bekâ Abdullah b. el-Hüseyn, *et-Tibyan fî İ'rabi'l-Kur'ân*, el-Kâhire: Şeriketu'l-Kuds, I-II, 2008.

ez-Zemaşşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Muhammed b. 'Ömer b. Muhammed, *el-Keşşâf 'an Hakaiki Gavamizi't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekavil fî Vücûhi't-Te'vil*, tsh. Muhammed 'Abdusselâm Şahîn, Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, I-IV, 2006.

ez-Zeytûnî, Kemâl, *Bahs fî't-Te'vili'd-Dilâli ve't-Tedâvûli li Nahvi'l-'Arabiyyeti ve Mu'cemihâ*, el-Ürdün: 'Alemu'l-Kütubi'l-Hadis li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2013.